

Úvod

Bez odpovídajícího objemu finančních prostředků jak ze strany státu, tak podnikatelského sektoru nelze očekávat, že **výzkum a vývoj (VaV)** bude v ČR přinášet mezinárodně konkurenceschopné poznatky, inovace a technologie, které se budou podílet na zvyšování produktivity a zaměstnanosti českého hospodářství, a tím přispívat nejen k ekonomickému růstu, ale nepřímo i k udržitelnému rozvoji společnosti a sociální soudržnosti. **Důležitost** investic do VaV je v současnosti zdůrazňována ve všech vyspělých státech i z toho důvodu, že výsledky těchto činností a jejich využití hrají důležitou roli ve všech oblastech dnešní společnosti.

V České republice je vědní politika deklarována v pravidelně aktualizovaném dokumentu „Národní politika výzkumu a vývoje pro léta 2009–2015 včetně její aktualizace s výhledem do roku 2020“. Efektivní alokace finančních zdrojů v této oblasti se neobejde bez znalosti historického vývoje a současného stavu. K určení priorit a směřování budoucích politik v této oblasti jsou proto potřebná kvalitní a spolehlivá **statistická data**.

Výzkumné a vývojové činnosti jsou **financovány** nejen ze soukromých, ale i z veřejných zdrojů. Zároveň jsou tyto činnosti **prováděny** napříč celou ekonomikou, tj. jak v soukromých podnicích, tak i ve veřejných výzkumných institucích a vysokých školách, a to bez ohledu na počet zaměstnanců nebo ekonomickou činnost daného subjektu.

- Výzkum ve **vládním a vysokoškolském sektoru** se primárně zaměřuje na získávání unikátních poznatků v hraničních oblastech, které přispívají jak k obecnému růstu poznání, tak i k posilování inovační výkonnosti podniků. Správně alokované prostředky do veřejného VaV jsou tak do budoucna klíčové pro zajištění trvalého přínosu výše uvedených nových vědeckých a technologických znalostí využitelných potenciálně i pro podnikatelský sektor, a to při současném rozvoji kvalifikovaných lidských zdrojů a posílení tolik diskutovaného udržitelného rozvoje společnosti.
- Výzkumná a vývojová činnost prováděná **v soukromých podnicích** je zaměřená především na aplikovaný výzkum a experimentální vývoj. Výsledky těchto činností souvisí především s inovacemi, tj. vývojem nových či zlepšením stávajících výrobků nebo poskytovaných služeb, které hrají stále důležitější roli díky postupující globalizaci, která přináší na národní trhy nové firmy a produkty, a tím zvyšuje konkurenci v jednotlivých oblastech podnikání. Jak je podrobněji uvedeno dále, z hlediska veřejné podpory soukromého VaV rozlišujeme mezi přímou a nepřímou veřejnou podporou.

Z těchto důvodů ČSÚ **dlohodobě sleduje** hlavní charakteristiky financování VaV (celkové výdaje na VaV, domácí a zahraniční veřejné zdroje použité na financování VaV, nepřímá podpora VaV atd.) prostřednictvím několika datových zdrojů – *podrobněji v metodické části této publikace*. Jedním z těchto zdrojů jsou i daňová přiznání právnických osob, resp. v nich obsažené informace o výši uznatelných výdajů na VaV použitých jako odečitatelná položka od základu daně z příjmu v rámci výše uvedené statistiky **nepřímé veřejné podpory VaV** – *podrobněji opět v metodické části publikace*.

A právě seznámení čtenářů s nejnovějšími údaji o financování VaV v soukromém podnikatelském sektoru prostřednictvím nepřímé veřejné podpory je **hlavním cílem** této publikace. Publikace je rozdělena do tří částí. Nejprve je předložena **metodická část** zaměřená na základní informace o statistice nepřímé veřejné podpory VaV. V této části jsou soustředěny nejen definice základních pojmů statistiky VaV a vysvětlení jednotlivých zjišťovaných ukazatelů, ale i příslušná legislativa a výpočet výše nepřímé veřejné podpory VaV. **Analytická část** poskytuje přehled o základních údajích (počet podniků uplatňujících odečet výdajů na VaV, výše odečtených výdajů na VaV a konečně výše nepřímé veřejné podpory VaV), a to v časových řadách 2007–2013. Nově je zahrnuto i mezinárodní srovnání s vybranými zeměmi OECD. Po analytické části následuje **tabulková část**, která je jádrem celé publikace. Ve 21 tabulkách členěných na tři části (počet podniků uplatňujících odečet výdajů na VaV, výše odečtených výdajů na VaV v uvedených rocích a výše nepřímé veřejné podpory VaV) přináší velmi podrobné statistické údaje o využívání nepřímé veřejné podpory podniky působícími v České republice.

Teoretický rámec k veřejné podpoře VaV – proč financovat VaV z veřejných zdrojů?

Veřejná podpora VaV je v současnosti běžná ve všech vyspělých zemích, neboť její nutnost plyne ze samotné povahy VaV a jejich výstupů. Vládní intervence v oblasti VaV jsou zaměřeny na zamezení nebo zmenšení tržních chyb spojených s VaV produkcí. Tyto chyby jsou zapříčiněny několika důvody:

- Za prvé, za hlavní výstup VaV prací jsou označovány znalosti, které mají v ekonomické teorii povahu non-rival good (nedělitelný statek). To znamená, všichni potenciální spotřebitelé spotřebovávají tento statek společně a úroveň spotřeby jednoho spotřebitele nesnižuje spotřebu dalšího spotřebitele (Schumpeter (1942), Arrow 1962)).
- Druhou důležitou charakteristikou znalostí je jejich tzv. spillover efekt. Znalost má charakter pozitivní externality, neboť může být nekontrolovatelně využívána bez zaplacení i minimálních nákladů na její vznik (Lentile & Mairesse (2009)). Celkový společenský výnos z privátního VaV je tedy vyšší než soukromý výnos.
- Posledním významným vlivem, který by mohl odradit soukromé subjekty od investování do VaV, je vysoká míra riziku spojená s VaV. Většina prací, která se v rámci VaV uskutečňuje, má experimentální charakter s nejistým výsledkem. Ekonomická návratnost těchto činností tedy není vždy zaručena.

Z výše uvedených důvodů je společensky žádoucí, aby stát podporoval VaV i v soukromých subjektech podnikatelského sektoru.

Způsob financování VaV z veřejných zdrojů

Veřejná podpora VaV může být obecně dvojího druhu:

- **Přímá podpora** prostřednictvím poskytování financí na určité VaV projekty nebo záměry specializovanými státními úřady či agenturami. Specifické způsoby a podmínky pro získání podpory se mohou v jednotlivých státech lišit, ale téměř všude dochází k podpoře základního výzkumu. Velmi často bývá podporován i aplikovaný výzkum zaměřený na specifické předem definované priority (např. obrana, životní prostředí). Není výjimkou, že bývají podporovány i VaV aktivity začínajících firem v technologicky náročných odvětvích. Přímá veřejná podpora VaV se může dále dělit na:
  - **národní**, tj. poskytnutá ze státního rozpočtu ČR a
  - **zahraniční** zahrnující především prostředky ze **strukturálních fondů EU** použité na financování prováděného VaV ve sledovaných subjektech prostřednictvím jednotlivých operačních programů (především OP VaVpl a OP PI), **ostatní zdroje z rozpočtu EU** (jde především o výzkumné rámcové programy) a zdroje z **mezinárodních, vládních a veřejných organizací mimo EU** (CERN, ILL, ESA, NATO, OECD, OSN, WHO, Norské fondy/EHP aj.).
- **Nepřímá podpora**, která může mít několik různých podob, a to různé daňové pobídky a úlevy, urychlené odpisování, snížení odvodů sociálního pojištění, osvobození od cel, mechanismy garancí, zvýhodněné úvěry, podpora rizikového kapitálu a zvýhodněný pronájem státní i regionální infrastruktury (Adámková (2009)). Výběr konstrukce daňového schématu závisí na preferenci a zvyklostech dané země. Mezi nejčastěji používané daňové nástroje patří:
  - **Daňový dobropis /sleva na dani/ (tzv. tax credit)** je procentuálně stanovená odečitatelná částka od vypočtené a splatné daně, která náleží podnikatelským subjektům podporujícím VaV. Stanoví se buď paušální sazbou z objemu výdajů na VaV v daném fiskálním roce (tzv. flat rate), nebo sazbou z výše přírůstku výdajů na VaV v daném fiskálním roce (tzv. incremental rate) oproti příslušně vymezenému časovému období či stanovenému základu.
  - **Odpočty od základu daně (tzv. tax allowance)** – neinvestiční výdaje na VaV jako odečitatelná položka od základu daně z příjmu. Výdaji na VaV se v tomto případě rozumí nejen výdaje na provedení vlastního VaV ale také výdaje vynaložené na nákup VaV od externí výzkumné organizace – záleží na platné daňové legislativě.

- **Ostatní daňové pobídky** – pokud je potřeba povzbudit investice do VaV, mohou být zavedena některá daňová zvýhodnění pouze na kratší čas nebo mohou být zaměřená na určitou skupinu podniků. Jsou to například daňové úlevy nebo osvobození od daně pro malé a střední podniky zabývající se VaV nebo orientované na high-tech.
- **Odpisová politika** – k pořízení nových progresivních vědeckých přístrojů a techniky přispívá možnost urychleného odpisování investičních výdajů na VaV. Jde o možnost odepsat již v prvním roce z příslušného pořízeného investičního majetku celých 100 % hodnoty nebo procentuálně poměrně vysokou částku.
- **Snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky**
- **Podpora rizikového kapitálu** – stimulace investic do rizikového kapitálu na podporu VaV může být prováděna mnoha způsoby, např. osvobození od daně z výnosu kapitálu, odklad daně, nižší zdanění příjmů akcionářů společností rizikového kapitálu, subvence úvěrů, apod.

Hlavní výhodou přímé podpory VaV je fakt, že může být zaměřena na specifické předem určené výzkumné cíle, které by měly být orientovány tak, aby společenské výnosy z nich byly co nejvyšší (Haegeland & Møen (2007)). Další výhodou je, že výzkumné projekty, které jsou dotovány z veřejných zdrojů, jsou předem prověřeny a v průběhu zpracování projektu kontrolovány. Nevýhodou přímé podpory VaV zůstávají vysoké finanční náklady spojené s administrací žádostí, selekční procedurou a následnou kontrolou projektů.

Mezi výhody nepřímé podpory VaV řadíme především možnost jejího plošného využití (tj. všechny podniky ji mohou využít bez rozdílu), které nenarušuje konkurenční prostředí. Díky tomu, že nepřímá podpora VaV není selektivní a není skrze ni stimulován VaV jen v některých oblastech, nedochází tak k rigidní tržní alokaci investic do VaV (Janeček (2004)). Podniky mohou provozovat VaV činnosti v oblastech, které si zvolily, tak aby jim v budoucnu přinesly nejefektivnější alokaci svých prostředků. V neposlední řadě je poskytování nepřímé podpory administrativně méně náročné než u podpory přímé. Navíc využíváním nepřímé podpory VaV lze předejít možným subjektivním vlivům a zájmům, které by mohly sehrát podstatnou roli při poskytování přímé podpory VaV. Mezi nevýhody využití nepřímé podpory VaV v podobě daňových zvýhodnění patří komplikovaná predikce očekávaných daňových příjmů, vyšší složitost daňové legislativy a také nemožnost flexibilně reagovat na objevující se výzkumné priority společnosti.

Přímá a nepřímá veřejná podpora VaV používaná v ČR

Veřejná podpora VaV činnosti představuje v současnosti jeden z hlavních pilířů systému financování výzkumu, vývoje, případně inovací v České republice. V oblasti veřejných rozpočtů český stát v současnosti využívá **dvou hlavních nástrojů** v podobě přímé finanční podpory a daňových úlev (nepřímá podpora). Prostřednictvím těchto nástrojů se stát zapojuje do VaV činností v České republice.

V České republice je udělována **přímá podpora VaV** na základě zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů. V tomto zákoně je uvedeno, že podpora by měla být zaměřena na cíle a oblasti vymezené v dokumentu Národní politika výzkumu, vývoje a inovací, která je schvalována vládou České republiky. Přímá podpora zahrnuje účelovou podporu (podporu na grantový projekt, programový projekt, specifický vysokoškolský výzkum a velkou infrastrukturu) a institucionální podporu (podpora na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace, podpora na mezinárodní spolupráci ve VaV, spolufinancování operačních programů pro oblast VaV, náklady spojené se zabezpečením veřejné soutěže a s činnostmi orgánů výzkumu, vývoje a inovací).

V případě přímé veřejné podpory výzkumu a vývoje stát na výdajové straně svých rozpočtů vyčleňuje finanční prostředky, jimiž podporuje rozšiřování kapacit výzkumných pracovišť a zlepšování infrastruktury pro VaV činnost (investiční výdaje) nebo financuje provádění VaV (neinvestiční výdaje). Mezi nejvýznamnější poskytovatele finančních zdrojů přímé veřejné podpory VaV patří v posledních letech Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Grantová agentura ČR či Technologická agentura ČR.

Český statistický úřad zjišťuje přímou veřejnou podporu VaV prostřednictvím dvou statistik: Ročního výkazu o výzkumu a vývoji (VTR 5-01) z pohledů ekonomických subjektů provádějících VaV a GBAORD – Státní rozpočtové výdaje a dotace na výzkum a vývoj z pohledu poskytovatelů veřejné podpory (administrativní data).

Přímá veřejná podpora VaV poskytnutá prostřednictvím státního rozpočtu ČR dosáhla v roce 2013 částky 26,7 mld. Kč, přičemž subjekty podnikatelského sektoru (zejména podniky) obdržely 5,1 mld. Kč.

Druhým nástrojem podporujícím VaV je **nepřímá veřejná podpora VaV**. Jedná se o relativně novou formu podpory, kterou mohou ekonomické subjekty využívat od roku 2005. Nepřímý způsob veřejné podpory VaV je běžně využíván v řadě členských zemí Evropské unie. Účetní jednotky mohou podporu čerpat ve formě odečtu uznatelných nákladů na VaV činnost od daňového základu (R&D tax allowance).

V roce 2013 čerpaly podniky provádějící VaV činnost nepřímou podporu v objemu 2,3 mld. Kč. Rozsah nepřímé veřejné podpory v podnikatelském sektoru Český statistický úřad sleduje od roku 2007.

*Sečteme-li částky čerpané **formou přímé a nepřímé veřejné podpory, vyčlenila Česká republika v roce 2013 ze svého rozpočtu na podporu VaV finanční prostředky v celkovém objemu 29 mld. Kč. Ekonomické subjekty podnikatelského sektoru získaly z celkového objemu 7,4 mld. Kč.***

Celková veřejná podpora VaV (bez předfinancování strukturálních fondů EU) v relaci k HDP v roce 2013 dosáhla podílu 0,71 %. Další poměrové ukazatele lze nalézt v tabulce č. 20 v tabulkové části publikace.

